

ՅԵՅՍՈՒԹԵՐ ԳԻՐ Լ. Պ Ա Յ

ՄԵՇԻ ՏԵՐԱԿՈՒՅՆ ՕՄՄԵՆԵՐՆ

ԳԱՐԻՒՔ ՆԵՐ ՎԻՇ

Խնչպէս որ ասկէց յառաջ տըպված Լըլոյ գրին մէջ յէշեցինք, որ Եգիպտական վսեմ բդեշի Մէհմէտ ալ փաշան եթէ իրօք հնազանդութիւն ցցց տալու ըլայ, Օսմաննան մեծագոր թագաւորն ալ իւր գթած ըարուցը պահանջմանը՝ Եգիպտոսի իշխանութիւն նորէն իրեն պարզելու խօսք տըլած էր:

Ուստի արքունի գոհնէն յատուկ թըղթով այս աւետառոր Լուրը իրեն տալու, և հարկադրեալ գործոց վրայ ալ խօսակցելով՝ թագաւորական նաւատորմիղը (տօնմանման) ետ բերելու համար՝ արդարութիւն վընուց ժողովցն անդամներէն մեծարու Մազլում պէյ էֆէնտին, և յարդի Ետիկը փաշան ՚ի միասին Աղեքսանդրիայի (Իսկէնտէրիյէի) կողմը յատուկ շոգենաւով իշխանական կըլած էին:

Երբոր տառնք հնո ժամաներեն, հետևեալ օրը Մէհմէտ ալի փաշոն՝ իրեն խօստացած հնազանդութիւն իրօք ու կատարելով արքունի նաւատորմիղը իսկցին անոնց յանձներ, մէկ քանի աւուր մէջ ալ այն նաւերը Աղեքսանդրիայի նաւահանգստէն ջանք ըրեր դուրս հաներ է. որ հիմա այն նաւատորմիղը Մէրմէրէսի նաւահանգստիսալ համելով գաւաններէն կըսպասէ, և ալ մէկ քանի օրէն կոստանդնուպօլիս կուգայ կըժամանէ:

Պէկէց ՚ի զատ Մէհմէտ ալի փաշան մինչև հիմա իրեն ձեռքը եղած թէ ու Երուսաղէմ և թէ այն սահմոնը գընճված երկիրները՝ Օսմաննան մեծի տէրութեանը գործականներուն ձեռքը յանձնըլով հուն տեղը գընճվաղ իրեն մարդկանցը յատուկ գըրերով պատուիլէր է. և Իպրահիմ փաշան ալ այժմ գաւաշամի կողմերէն բոլորովին ետ քաշվէր է:

Ըհա այս Եղելութիւն վերցիշեալ Մազլում պէյ էֆէնտին՝ այժմ այն կողմէն ետ գաւանալով եկաւ պատմեց. և մանստանդ բերած պատասխանագիրն ալ Մէհմէտ ալի փաշային կատարեալ հնազանդութիւնը հատուատեց:

Ուրեմն գթառատ ինքնական ալ ուրախանալով, թէ անոր և թէ որդւոցը և ընտանեացը յանցանքները ըուրովին ներեց, ու Եգիպտոսի իշխանութիւն ժառանգութիւն կութիւն անոր պարզեց: Երւ ասիկայ ալ յայտնի է. որ Արքային կողմանէ շնորհ եղած այս կերպիւ ժառանգութեամբ իշխանութիւնը ՚ի հարկէ պայմանի ներքև դըլվէլով, այնպէս կը յանձնըլի:

Արովիետ թէ այժմ և թէ ասկէց յետոյ Եգիպտոսի բդեշի գըսնըլովները՝ մէծի տէրութեան ծառացքը պիտի համարված ըլլան, և Եգիպտոսի ժողովուրդն ալ անտարակցոյ Օսմաննան տէրութեան հպատակը եղած կըլայ: Վաղ անոնց հանգստութիւն համար՝ մեծագոր թագաւորին կողմանէ այն տեղը բարեկարգական կտնուներ այժմ պիտի դըլվին, որ թէ այն կտնուները և

թէ անոնց վերաբերեալ բաները գործի դընելու դիտառութիւն՝ մէկ քանի օրէն արքունի հրամանագրութիւն կողմը յատուկ անձմը պիտի խըրկըլի:

Մէինչև հիմա այս Եգիպտական խոտութիւն՝ որ տաճմէնքը անհանգիստ ըրածէր, աւասիկ փառք արարչին անհուն ողբարութիւն՝ այժմ ասանկ գեղեցիկ կարգի մը դըլվէլով կատարվիլը՝ ամենուն յայտնի ըլլալու համար այս տեղս ալ տըպվեցաւ:

Պնդհանուր ժողովցն անդամներէն պազի երևելի անձինք՝ Փառաշամի կողմերը պաշտօնատարութեամբ խըրկըլենուն, և նոյն անդամներէն Աքիֆ էֆէնտիին ալ մալիշէի ժողովցն գլխաւոր դըլվէլուն համար, երևելի նախարարներէն՝ Այալնի նախկին միւշեր Դահիր փաշան, և զարպիսանէյի նախկին միւշեր Ալենէմիզ փաշան, և ասոնցմէ ՚ի զատ՝ օգտակար իրաց ժողովցն (մէճլիսի նախիային) անդամներէն՝ յառաջմանի տառավիի տեսուչ Սալիհ էֆէնտին, և սատրաղամին մէջթիւրմիններուն պաշ խալիֆէ հօմէր Ճէմալ էֆէնտին, ասոնք հրամանաւ Արքային յէշեալ ժողովցն մէջ անոնց տեղը մնդամ դըլվէցան: Այս զիւհէմիզէն 8 ին կիրակի օրը՝ նախայիշեալ Դահիր և Ալենէմիզ փաշաններն ալ թագաւորին դէմը ներկայանալով փառաւորվեցան:

Եգիպտոսի բդեշի մեծարու Մէհմէտ ալի փաշան՝ այն գաւառին դըրսի կողմը գրտնըլված տեղվանքը՝ մեծի տէրութիւնը պաշտօնատարներուն յանձներ է:

Ուստի ասկէց յառաջ Մէքքէի գլխաւորութիւն և Ճիտէ գաւառին կառավարութիւնը իրարու հետ կցորդելով (իլհամ ընելով) թէկ Բաքիրնի (Պաղտատի) բդեշի մեծանուն Ալի ըիղա փաշային տըրված էր, բայց նոյն գաւառը՝ Բաքիրնէն հեռու ըլլալուն և մասնաւանդ դիւրութիւնը կառավարվէլուն համար, Ճիտէ գաւառը՝ այժմեան Մէքքէի գլխաւոր Օսման փաշային, և Մէքքէի գլխաւորութիւնն ալ Դամասկոսի (Ըամի) բդեշի համբ Ալի փաշային, և Դամասկոսի գաւառը ալ արդարութիւն վընճաց ժողովցն անդամներէն՝ նախկին տառավիի նազըը խոհեմ համբ Նէմիզ էֆէնտիին վէղերութիւն աստիճանը շնորհըլով, հրամանաւ Արքային ասոնց յանձնըլուցան:

Երւ այս զիւհէմիզէնի ամսոյն 2 ին վերցիշեալ սննդանց հրամանատարութիւն՝ յարքունի գուռա իրենց իմացումն եղաւ. և յիշեալ Նէմիզ փաշան շնորհակալութիւն համար՝ Ինքնակալնէն դէմն ալ ներկայանալով փառաւորվեցաւ:

Յառաջմանէ Էտիլինէի մուհասսը Էտհէմ էֆէնտին ալ վերցիշեալ Օսման փաշային խավու քէթիսիւտուսի կարգեցաւ, որ իրեն այս կողմը պատահած գործքը տեսնայ ու կարգի դընէ:

Ովորութիւն եղած կերպութ՝ խուրագան պայրամին տո աջին օրը վեհափառ Աբրայն սուլդ ան Ահմէտ ըսպած վհարանքը գնաց, և հօն նամաղը կատարելցն յետոց իւր արքունի պալատը դարձաւ: Ապա երկելի նախարարները և իւլէմները և ուրիշ հարկաւոր անձիքը ինքնակալին դէմ նենկայանալով, պայրամի շնորհուրութիւնը կատարեցին:

Կմանապէս զելիքնէն ամսոյն 15 ին կիրակի օրը ըստ սովորութե՛ արքունական պալատը լիքեապի հանգէսին ալ, Աստրաղամը, Շէլիսիսլամը, Թիմարէթի նաղար՝ Փէթհի փաշան, Աբրամքէր փաշան, Գափուտան փաշան, Խարիմիյէի նազըր՝ Ռէշիտ փաշան, Ընդհանուր ժողովցն գլխաւոր՝ Հասիլ փաշան, մալիյէի նազըր՝ Սափո փաշան, նախայիշեալ Դահիր և Ալ նէջիոց փաշան, Դամասկոսի բգեշն՝ Նէջրպ փաշան, և Տիյար պերի միւշիր եղու՛ ու իւր հրամանուտարութե՛ կողմը երթալու զիտաւորութե՛ ազգայանիստ քաղաքը եկող Միրզա սախտ փաշան, այս միշեալ յարգածածար անձինքը հօն կոչվեցան, և ամմէն մէկն ալ Կարմակալին դէմը ելլալով վառաւորվելնուն յետոց ետ դարձան:

Երդարութեան վըճորց ժողովցն անդտմներէն՝ Ալ ըափի էֆէնախին որ այժմ իւր քնակարանը նըստած էր, այս անձը իոհէմ և արքայական պարզեացը արժանուոր ըլլալէն ՚ի զատ՝ ՚ի վարուց հետէ ալ մէծ տերութե՛ աշխատաւորներէն գրանլիւլուն համար, հրամանաւ Աբրային իւր առաջքի արշոյութե՛ վերստին հաստատվելով, առաջին ըութակէյին երկրորդ սընդին ալ շնորհվեցաւ:

Կմանապէս տէրութեանը նախարարներէն Աբիփ էֆէնախին աշխատաւոր և յառաջմանէ ալ ըէ իսգընըլով, անոր ոլ նոյն ըէիսութեան աստիճանին յատկացեալ նըշանը պարզեացաւ:

Ասումի նազըրին առաջին մուտին Սէլսոր էֆէնախին՝ արքունի բանակին խորհրդական (միւսթէշը) դըրվէլով, առաջին ըութակէյին երկրորդ ուրնլիւշը ունէր: Բայց այժմ նոյն պաշտօնը մնոր վրայ մատը անպատշաճ համարվելով, հրամանաւ Աբրային ամետի խիւլէֆաներէն թէկվիդ պէյ էֆէնախին՝ առաջին մուտին կարգեցաւ:

Եւ ըստ որում այսուհետեւ մուտպին ըսկած պաշտօնը՝ առաջքի պէս երկրորդ ըութակէեն պիտի համարվի, նոյն պատճառաւաւ յիշեալ Սէլսոր էֆէնախին աեղը զորխանորդ դըրնըլով համէ քէշշափ էֆէնախին ալ երկրորդ ըութակէյին նըշանը շընորհվէլով, երկրորդ մուտպին դըրվէցաւ: Եւ նոյն խիւլէֆաներէն նըշանը տըրպի պէյ էֆէնախին ալ երկրորդ ըութակէյին նըշանը տըրպի, մէքթիւպմի պոշ խիւլէֆայութե՛ յանձնըլվէցաւ: Բայց յիշեալ թէկվիդ պէյ և նազիփ պէյ էֆէնախին նըշանը որ ընդհանուր ժողովցն խօսակցութե՛ գրելու պաշտօնատարութիւն ալ ունէին, ասոնց աեղը նոյն խիւլէֆաներէն նախլ պէյ և Ադրֆ պէյ էֆէնախին երկրորդ պէյ պաշտօնը մէջ գրագիր դըրվէցաւ:

Դարձեալ նոյն խիւլէֆաներէն նուրի և յիշեալ թէկվիդ պէյ էֆէնախին երերը պատահական իրերը արքունի թառչվեմ իսանէին ընկերութե՛ կը ծանուցաքունի թառչվեմ իսանէին, այժմ սոյն պաշտօնը մի միայն յիշեալ նուրի էնէին, այժմ սոյն պաշտօնը մի միայն յիշեալ նուրի էնէին յոնձնըլվէցաւ, և մէքթիւպմի մուտպին

գըտնըլով Փախուէտարին էֆէնախին ալ երրորդ ըութէ պէյին նըշանը շնորհվեցաւ:

Վակէց յառաջ տըպված Լըրոյ գըրին մէջը յիշած կերպով՝ Դամասկոս՝ Աքեա՝ Ատանա ու Հալէպ գտաւոներուն տէ ֆէթէրտար դըրվով Մոււսա սաֆվէթի Սարիմ՝ Էմին ու Լէպիս էֆէնախին ըր, և մալիյէի ժողովցն գլխաւոր Աքիփ էֆէնախին, և Կիրիտի մուհասը Սալիչ պէյ էֆէնախին, ասոնկ շնորհակալութե՛ ցցց տալու մոօք հրամանաւ թագաւորին իւր գէմը նէր կայանալով, ու արքայական գթութեանցը արժանաւ նալով փառաւորվեցան:

Վըունի տիվանին պէյլիկիութիւնը՝ Լօնտուայի դեսպան Շէքիպ էֆէնախին վրան ըլլալով, Խարիմիյէի գրագիր Շէքէթ պէյ էֆէնախին պէյլիկի փոխանորդ դըրված էր, բայց վերցիշեալ էֆէնախին մէծ գեսպանութե՛ ու տուածին ըութպէյին երկրորդ սընթը ունենալուն համար, այսպան մէծ աստիճանաւ պէյլիկիութե՛ պաշտօնը երկար ժամանակ պէյլիկի ըլլալով, և մանաւանդ պաշտօնը անյարմանը ըլլալով, հրամանաւ Աբրային յիշեալ Շէքէթ էֆէնախին պէյլիկի դըրվէցաւ: և անոր տեղն ալ փոխանորդութիւն ընուլ հէտիւ էֆէնախին՝ խարիմիյէի քեաթիպ եղաւ: և այս որպիսութիւնը Լօնտուա քաղաքը դըրվէլով դեսպան գըտնըլով Շէքիպ էֆէնախին կային ալ իմացումն արքվեցաւ:

Վամասի կղզիին (Աուստոմատասիին) իշխան յարգամեծար իւթիֆանսքի պէյլ՝ խիլըլը անտի Օսմանեան տէրութե՛ հաւատարմութե՛ ծառացելէն ՚ի զատ, հիմա ալ իրեն կուտավլարութե՛ մէջը ցցց տըված բարի շնորհը յայանի եղաւ: Որովհետեւ վեհափառ հնքնական՝ այսպիսի հաւատարմութիւն գըտնըլով Շէքիպ էֆէնախին կային ալ իմացումն արքվեցաւ:

(Վամանեան աղգը ու հալատակը՝ թէ մէրձակայ և թէ հեռակայ քաղաք մը ճանապարհորդութե՛ երթեւ կութիւննելու ժամանակինին իրենց թցլուութե՛ գիրը (միւրուր թէկվէրէսին) առնելու համար, հարկաւ մէկ քանի տեղէր և դըրներ շընելու պարտաւորելով խիստ գժվարութիւն կը կրէին:

Որովհետեւ մէր հնքնակալը՝ միշտ հասարակութեան հանգստութիւն կը կամի, նոյն պատճառաւաւ այժմեան իհթիսապ նազըրին՝ այս գժվարութիւնը վերցնելու և գիրին ու հէշտ կերպի մը կապելու դիտաւորութե՛ գիրին յօդլամուլ իրեն գրած ցուցակ թուղթը (լաիչորս յօդլամուլ իրեն գրած ցուցակ մասուցեր, և հան) արդարութե՛ վճռոց ժողովցն մասուցեր, և ժողովն ալ թղթին միտքը իմանալէն յետոյ՝ կանոնին ներքեւ դըրվէլու համար, օդտակար իրաց ժողովցն (մէշլիսի նաֆիախին) խըրկեր էր:

Վաստի նոյն ժողովը՝ յիշեալ իհթիսապ նազըրին և թէ այլ պիտանի անձինքներու հետ ՚ի միայն մտա-

ծելով և խօսակցելով, այս գործքը տասն և վեց կտորների կապէրեն, որ առող նելքելը զատ զատ պիտի յիշեմք:

Պ. Արքայանիսա քաղաքի մէջ այսուհետեւ այս գործքը Եհթիսատ նաւզը գործնը վորդները կառավարուեն, և դըրսի երկիններն ալ իրենց ժողովցն անդամներէն (ազաներէն) այս գործքին մէկ մէկ յարմար տեսուչ ընտրեն, և իրենց պէտք եղած քաղաքական կը նիշները արքայանիսա քաղաքէն խըրկը վելէն, և եղելութիւն մէկ կամ երկու ամիս յառաջ իրենց ծանուցանելէն յետոյ ՚ի գործ դնեն:

Եւ դեռ արդարութե կանոններու նելքելը չեղող քաղաքներու բնակիչքը՝ մինչև հիմա այս գործքը ինչ պէս որ կը վարէին, հիմլու հիմա նցնողէս թող վարեն:

Ե. Այսուհետեւ Օսմանեան քաղաքները ըրջողները եթէ գործքի պատճառով մէկ քաղաքէն միւս քաղաքը գնացող եկողները՝ որ ազգ ըլլայ թող ըլլայ, եթէ ձեռքելինին ձանապարհի գիր (թէ զքէրէ) չունենան, դնալէն արգելվին:

Դ. Պաղաքի մը մէջ թէ Օսմանեան ազգէն և թէ հպատակ ազգերէն՝ մէկ ուրիշ քաղաք մը գնալ ուղղու եթէ օտարական ըլլայ, մնասաւոր անձ մը չըլլալը նցն տեղի տեսուչին ծանուցանելու համար, ընակիչներէն մինչև որ երկու վկայ ցոյց չըտայ, թոյլտուութիւն չըլլայ:

Ե. Ակ քաղաքին գիւղը եթէ նցն քաղաքէն մինչև տասը ժամ հեռաւոր գործնը վաճ ըլլայ, այն տեղը առանց հրամանի երթևեկութիւն ըլլալու թոյլտուութիւն եղած է:

Եւ եթէ ժողով չըգլունը վաճ քաղաքներու մէջէն մէկ մը մէկ ուրիշ քաղաք մը երթաւ ուղէ, և իրեն քաղաքի տեսուչն ալ 20 ու 30 ժամ հեռաւոր տեղ գործնը վաճ ըլլայ, տասնկին ալ գիւղութիւն մը ըլլալու համար, որովհետեւ այն տեղի իմամ և միւնքարներն ալ ամէն երթևեկութիւն ընողները և հնող ու մեռնողները ամնէ յամիս իսկական ժողովցն պիտի իմացնեն, այն ձանապարհորդը՝ անոնցմէ առած վկայական թուղթը՝ կցորդ քաղաքի ժողովցն ցոյց տայ, ու անկէյ օրինաւոր թուղթ առնելով երթայ:

Ե. Անձի տէրութե նախարարներէն ՚ի զստ՝ հստակութեն մէկը եթէ օտար տէրութեց երկիրը երթաւու ըլլայ, նախ և յառաջ երթայ իհթիսապին երաշխաւոր (քէ ֆիւ) ցոյց տայ. և այն կերպիւ անկէց առած վկայականը՝ արտաքին իրաց կառաւարչն (իւմուրի խարիճիյէն նազըրին) մատուցանէ, ու անկէց առած հրամանագիրը իհթիսապին տանելով կնքել տայ. և որ տէրութե քաղաքը պիտի երթայ նէ, արքայանիսա քաղաքը կեցող՝ նցն տէրութեան դեսպանին ալ կընքել տալէն յետոյ երթայ:

Եւ գըրսի երկիններէն ալ նմանապէս երթաւ ուղղները՝ ժողովէն առած թուղթը՝ իրենց երթաւու տեղին գոնսօնը տանին. և եթէ հոն գօնսօնը ըլլագլունը, այն սահմանները՝ գըտնը լող գօնսօլունին կնքել տան, և ապա երթան:

Ջըռենիներէն Օսմանեան քաղաքը եկողները՝ մէծի աէրութե կողմանէ սահմանագլունիը յատկացեալ

վերակացուին՝ իրենց փաշափօրթը կնքել տան, և արքայանիսա քաղաքը եկողներն ալ նմանապէս իրենց փաշափօրթը իհթիսապին կնքել տան:

Եկող Եվրոպայի նաւերն ալ կոստանդնուպօլիսի ծոցը (քէօրֆէղը) համեմնենուն պէս նաւին քովը դառ փաշափօրթի վերակացուին՝ նաւապետին դիւտութիւնը մէջի ձանապարհորդները իրենց փաշափօրթները ցուցնեն ու կնքել տան:

Եւ նաւապետին անհոգութենէն կամ պահելէն՝ եթէ փաշափօրթը ըլկընքը վաճ գրութիւն մանապարհորդ մը երկան ելաւու ըլլայ, որպիսութիւնը գիտը վելու համար՝ այն մարդը իրեն գանցէլէրիային կողմանէ՝ իհթիսապին խըրկը վի:

Դ. Հա Օսմանեան բոլոր նաւահանգիստներու մէջ այսուհետեւ այս կերպիւ գործի գըրվելու լուրը՝ արտապին իրաց կառավարիչն կողմանէ բոլոր դեսպաններուն ծանուցում տըրվի:

Ե. Պանապարհորդ Եղողին անունը, մակ անունը, տարիքը, արհեստը, կերպարանքը, իսկական երկիրը, ընակած տեղը, գնացած քաղաքը, և այն տըրված թղթին տեղին անունը, և որ տէրութե հպատակ ըլլալը ու թուականը, ասոնք ամմէնն ալ ձանապարհի թղթին մէջը ամբողջ պիտի գըրվին:

Ե. Այս ձանապարհի թղթերուն մէջ գըրվելքը որովհետեւ մէկ եղանակ պիտի ըլլայ, նցն պատճառաւ գաղափարը տըրվի, որ այն կերպիւ թղթերը տըրվել գըրծ ածվի:

Ե. Այսուհետեւ համարակութեն մէկը՝ եթէ քաղաք մը գնալու ըլլայ, նախ իհթիսապին երթաւով իրեն գնալու տեղը և գործքը իմացընէ:

Եթէ այն մարդը տըրվոր տաճիկէ, առած ձանապարհի թուղթը՝ իրեն թաղին (մահալէյին) իմասին և միւնքարին տանի. և եթէ այն մարդը հպատակ աղբերէն է, նա ալ իրեն թաղի միւնքարին տանի:

Եթէ խանի մէջ ընակողներէն է, խանձիլէր քէհեսակիյն տանի. և եթէ էսմաֆի է, իրեն քէհեային տանի, և այն թղթին յետի կողմը կնքել և իրեն խայտը ավել տալէն յետոյ, գտաւանթինային ալ թուղթը տանելով կրկին իհթիսապին կողմը դառնայ, ու հոն ալ ունեցած խայտը ավել տալով իրեն ձանապարհի թուղթը թղթարական կնիքով կնքել տայ ու այնպէս երթայ: Եւ գըրսի երկիրներն ալ այս եղանակ առ գործի գըրվին:

Եւ ցամաքի կողմէն արքայանիսա քաղաքը երթեւ կութիւնողները՝ քիւշիւք չէքմէմէ, Շամէքը, Պէջիւք տէրպիւս, Եարըմ պուրղաղ, Քէօփրիւ, Պուլզուրը և Պէկտօզ ըլլամծ կիրճներէն (տէրպէնաններէն) երեւ անցնելու ըլլամն, ձեռքբերնին գըտնը վաճած ձանապարհի թղթերը որոնվին:

Եւ նաւով երթուլ ձանապարհորդներուն ալ ձանապարհի գըրերը լիմանի կողմանէ առանց վարձունային:

Եսոր պէս Փըռէնիներն ալ իրենց փաշափօրթը իհթիսապին տանելով, զըմուել ու խայտերնին ակըւ տալու պարտաւոր ըլլան:

Ե. Այսուհետեւ Օսմանեան քաղաքը երթեւ կութիւն ընող անձինքը՝ իրենց առած թղթարական

գիրը՝ թէ զապդելիքէն տեսուչներուն, և թէ միւխթար ներուն, և թէ լիմանի վերակացուներուն (ըէիսներուն), և թէ գարանթինացի պաշտօնատարներուն ցոյց տան։ Եւ Եվոպացիներէն ալ միայն Օսմանեան քաղաքները երթեւեկութիւնուներէն՝ իհթիսապին կողմանէ ձանապարհի գիր առնեն։

Ժ. Առանց թոյլատրական գրքի գլուխվողները՝ և կամ թէ կանոնին անյարմար թէղքէրէ առնողները եթէ ըրոնըվին, իսկցն մծու եղած քաղաքին ժողովցն լուրջըվին, և այն մարդը՝ նոյն տեղէն եթէ իրեն երաշխաւոր մը ցոյց տալու կարող ըսլաց, ժողովցն կողմանէ անիկա թող ըսլավի։

Ճ. Աղա այն պահված մարդը հարձու փորձ ընելով՝ արված պատասխանը եթէ օրինաւոր է, թոյլատուցնեան գիր տըրիկի ։ և եթէ օրինաւոր չէ, երեք օր բանտարդեալ ըլլալէն ետքը՝ գնակիք տեղին որոշ ճանապարհ ցոյց տըրիկի, ու այն ճամբայէն չը զատվելուն ալ պատուեր ըլլաց, և յետոյ թոյլատրական գիր տըրիկի իրեն բանտարդելութեան պատճառն ալ մէջը մէշելով։

Ճ. Աթէ այն մարդը՝ իրեն պատուեր եղած ճամբայէն զատվի, գացած տեղը ամիս մը բանտար գլուխվէն յետոյ՝ հետը մարդով մը՝ անոր երթալիք տեղը ուր էնէ, հոն խըրկըվի։ և եթէ աղքատալ եղած ըլլաց, հետը գլուխած մարդուն ճամբու ծախքը ժողովցն կողմանէ տըրիկի, և այս կերպ խըրկըվին ալ զապդելիքէն տեսուչին հրամանատարութիւն կախեալ ըլլաց։

Ճ. Աթէ մէկ մը՝ ուրիշն մը թէղքէրէն ինքը գործածելու ըլլաց ու ըլոնըվինէ, իսկցն ժողովը արարիւնը դատաստանը տեսնալէն ետքը, պատժոց իանոնադըրովին մէջ անանկ մարդուն համար գլուխած պատիժը կատարելապէս տըրիկի։

Ճ. (Պ)ամանեան տէրութեանը հասարակութենէն վաճառական գլուխվողները՝ իրենց գործքին պահանջմամբը՝ որովհետեւ հարկաւ տարին քանի մը անգամ երթեւեկութիւն կընեն, և ամեն մէկ անգամին ճամբու գիր առնելուն իրենց գժողութիւն պատճառելուն համար, թէ այն վաճառականներուն, և թէ անոնց նման երթեւեկութիւն ընողներուն արված ճամբու գլուխը տարիէ մը յետոյ փոխվին։ Իւաց նոյն տարվան մէջը երթեւեկութիւն ըրած ամմէն մէկ անգամին ալ իրենց տարեկան թէղքէրէն՝ իհթիսապին կողմանէ գլուխած տեսուչը առնելով։

Ճ. (Պ)ամանեան քաղաքները երթեւեկութիւն ընողներուն ճամբու գիր տըրիված ժամանակը՝ հաւասարական ամմէնէն ալ համար կողմանէ անգամին ալ իրենց տարեկան թէղքէրէն՝ իհթիսապին կողմանէ գլուխած տեսուչը առանց վարձու նայի։

Ճ. (Պ)ամանեան քաղաքները երթեւեկութիւն ընող-

ներուն ճամբու գիր տըրիված ժամանակը՝ հաւասա-

րական ամմէնէն ալ համար կողմանէ անգամին ալ

իրենց տարեկան թէղքէրէն՝ իհթիսապին կողմանէ գլու-

խած տեսուչը առանց վարձու նայի։

Ճ. Տէրութեան գլուխի երկիրները՝ ճամբու գրին

համար առնըված գրամը՝ մուհամար սընտուկը

գլուխի։ և ժողովներուն կողմանէ ալ այս բանին հա-

մար՝ յատուկ համարան (տէֆթէր) մը ըլլանըվէլով՝ մի

լսամիոջէ գլուխի, և երեք ամիսը անգամ մը թէ նոյն

գլուխի և թէ այն համարան մուհամարներուն կող-

մանէ յայտարար գլուխի (մաղպադայով) մալիյէն գան-
ձարանը խըրկըվի։

Ճ. Արսուէն արբայանիստ քաղաքը գալով՝ թաղի մը մէջ ընսակիլ ուղղողները՝ նախ իհթիսապին երթան, ու իրենց արհետու և ուղարծ թաղը իմացընեն։ և անկէց առանց զըմուռի յայտարար գիր մը առնելով, իրենք որուն քովը պիտի մնաննէ՝ այն վարպետին և այն էս-նաֆին քէհէեաին զատ զատ այն գրին ներքեւ զըմ-ուել տալէն ետքը, կրկին իհթիսապին աանելով՝ անոր վըրի կողմը զըմուելուան, ու իրենց անունը՝ խընդրած թաղին համարանին մէջը կայցտ ընել տան։ Եւ այնու-
հետեւ այն թաղին իմամին և միւխթարին տանին, որ անոնք ալ իրենց թաղին համարանին մէջը անոնց ա-
նունը գլուխին, ու այն յայտարար գիրը առնեն պահէն։

Ճ. ամեն մէկ իմամը և ուրիշ աղդաց միւխթար-
ները որովհետեւ ամեն ամիս՝ իրենց թաղին մէջը ծը-
նածը ու մեռածը իհթիսապին կը ծանուցանէն, նոյն
պատճառաւ մէկ ամուրվան մէջ հաւաքված այս կերպ
գրեն ալ ամասդիլին տանին։ իհթիսապին յամանէն։

Ճ. սորոտէս ալ մէկ թաղէ մը միւս թաղը գացողները՝
այս կերպով իրենց տըրված յայտարար գիրը առաջքին
ընսակած թաղին իմամին և միւխթարին կնքել տալէն
ետքը՝ իհթիսապին տանելով, նմանուպէս հոն ալ զըմ-
ուել տան, ու երթալու թաղին համարանին մէջը ա-
նուննին ալ խայցտ ընել տան։ Եւ աղա այն յայտարար
գիրը՝ իրենց ընտկելու թաղին իմամը առնելով, իւր
համարանին մէջ անոնց անունը գրէ, բայց ամեն առնը-
վելք հինգ դուշը իւրի աղդամակէս ընդելուին ։

Ճ. պարէն վերցիշեալ կանոններուն վրայ արդարու-
թեան վրձուց ընդհանուր ժողովցն մէջ ալ խորհր-
դակցութիւն ըլլավով, բոլորն ալ յարմար կերպիւ գլո-
ւած ըլլավուն համար հաւանեցան, բայց միայն առնը-
վելք հինգ դուշը կերպ զուտուշի իջեցընելու պատշաճ
տեսան։

Ճ. ասկէ ի զատ այս ալ խորհրդացան, որ զօրքէրէն
մէկը իւր հոգրէնիքը՝ և կամ իր գործքին համար՝
դուրս տեղմը երթալու ըլլաց, և թէ այն զօրքը չափուշ
է, և կամ սմկէց վար գլուխված էնէ՝ անկէց միայն
չափուշ, այլ մասարիֆաթի միւթէֆէրիգայէն այն
երեք դուշը աղդը։ և այն աստիճանէն վեր գլուխվող
բոլոր զօրքէրէն ալ հաւասարապէս առնըվի։

Ճ. երեմն նախայիշեալ կանոնները գործի գլուխվուն
համար՝ և Արքայիշեալ հրաման առնըվելով, 1256 թուակա-
նին այս զելիհիմ մէկ սկիզբէն մինչև երկու ամիս միջոցը
լըրանալէն ետքը պիտի ըսկըավին։ և այս որպիսութիւնը
արտաքին իրաց կառավարիշին կողմանէ դեսպաննե-
րուն իմացումն աղըվեցաւ։

Ճ. Սէրաքէրին դըրանը, և Մալիյէն գանձարա-
նին, և Թիմարէթիսանէին, և երեք աղդաց Պատրիարք
ներուն, և Խախամարպաշիյին զատ զատ աղդարարութիւ-
նեղաւ, և ամմէնուն ալ ծանուցանելու մոքը՝ այս տեղս

ալ տըրպվացաւ։